

*Щербина Єлизавета Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Система права як комплекс взаємопов'язаних і взаємоузгоджених норм права, що згруповані у правові інститути, галузі та інші системні утворення й об'єктивуються в зовнішніх формах (джерелах) права, розвивається під впливом як внутрішньодержавних, так і міжнародних факторів. Саме вони впливають на формування основних тенденцій правового розвитку. Як відомо, термін «тенденція» (від лат. *tendere* – прагнути, направлятися) означає «напрямок руху чи розвитку чого-небудь» або ж як «спрямованість у поглядах чи дії, прагнення, наміри», властиві будь-кому або будь-чому. Натомість «розвиток» у тлумачних словниках трактується як процес росту; розквіт; поступ та ін. Правовий розвиток пов'язаний з формуванням нових позитивних властивостей, з прогресом, еволюцією, а тенденції розвитку – це спрямованість, рух щодо формування нових позитивних властивостей певного явища (системи джерел права). На сучасному етапі функціонування системи джерел права України можна виокремити низку основних тенденцій її розвитку [1, с. 246].

Так, спостерігається подальше урізноманітнення джерел права. В юридичній літературі все частіше ведуть мову про необхідність визнання судових прецедентів в якості джерела права України. Для цього є і певні законодавчі передумови. До прикладу, нині на прийняті нормативно-правові акти, які регулюють ці питання, зокрема: Указ Президента України «Про Порядок здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України», Закон

України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про представника Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини і регіональне відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини», Указ Президента України «Про деякі питання здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України». У подальшому можливе впровадження в національний правовий простір джерел права Європейського Союзу (далі – ЄС). Активізації таких процесів сприяє ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також прийнята у зв'язку з цим Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», в якій було затверджено план заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Так, сформульовано понад 1940 завдань з адаптації законодавства України до законодавства ЄС у таких пріоритетних сферах як політичний діалог, національна безпека та оборона; юстиція, свобода, безпека, права людини; інтелектуальна власність; санітарні та фітосанітарні заходи; митні правила тощо. Значна частина нормативно-правових актів уже зазнала змін у зв'язку із прийняттям Угоди про асоціацію та затвердженням Плану. Окрім того, були прийняті нові нормативно-правові акти. При цьому варто звертати увагу не тільки на рівень відповідності українського законодавства із законодавством ЄС за формою і змістом (формальний критерій), але також і на органічну відповідність українського законодавчого масиву європейським

нормам і стандартам, що знаходить свій вияв через правозастосовну практику, розвиток методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування принципів права ЄС в українських судах, зміцнення незалежності вітчизняної судової системи, а також забезпечення ефективності при адаптації законодавства [2, с. 118].

При цьому відбувається таке уподібнення нормативно-правової регламентації під впливом європейських правових стандартів. У системі джерел права України визнаються міжнародні стандарти прав людини, закріплені в Загальній декларації прав людини, пактах про політичні, громадянські, економічні, соціальні й культурні права, міжнародних конвенціях про захист тих або інших категорій громадян (дітей, жінок та інших), Конвенції про захист прав й основоположних свобод, та в протоколах до неї, визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини. Крім того, визнаються та реалізуються загальноцивілізаційні принципи. Серед них верховенство права, свободи особи (неприпустимість свавільного втручання в особисте життя людини), непорушність права власності (свободи власності), свободи договору, свободи підприємницької діяльності, судового захисту порушеного права чи інтересу, засади розумності, справедливості та добросовісності тощо. Таким чином, до основних тенденцій розвитку сучасної системи джерел права України потрібно віднести: подальше урізноманітнення джерел права, зокрема, і використання судових прецедентів; впровадження в національний правовий простір джерел права ЄС; уподібнення нормативно-правової регламентації під впливом європейських правових стандартів.

Формування правової, демократичної держави в Україні вимагає якісної, ефективної та дієвої системи законодавства. Характерною рисою сучасної вітчизняної системи законодавства, що формується за умов інтенсивного розвитку і змін суспільства – це переобтяженість істотною кількістю законів, зокрема тими, що вносять зміни і доповнення. Така система потребує ревізії та забезпечення балансу в цьому нормативному масиві, синхронного розвитку всіх її елементів у межах цілісності. Усі ці питання потребують належної уваги та практичних рекомендацій. У вітчизняній юридичній науці часто й досі використовується поняття системи законодавства як

сукупності всіх нормативно-правових актів, що вже не відповідає сучасним реаліям. Адже нині в українському загальнотеоретичному правознавстві є сформованою теорія системи джерел права, що передбачає наявність відповідних підсистем: нормативно-актної, нормативно-договірної тощо, а в межах нормативно-актної – системи законодавства та системи підзаконних нормативно-правових актів.

В юридичній літературі висловлюється думка про те, що під системою законодавства слід розуміти комплекс нормативно-правових приписів, що містяться в законах, або комплекс належним чином упорядкованих законодавчих приписів, що об'єктивовані в законах, чи сукупність чинних законів певної держави. Серед важливих властивостей системи законодавства виокремлюються такі як: наявність первинних елементів – законодавчих приписів, їх впорядкованість та об'єктивація в зовнішніх джерелах – законах; системна цілісність і збалансованість її частин та інших структурних утворень.

Окрім загальних властивостей, що притаманні законам (прийняття органом законодавчої влади, наявність особливого порядку прийняття, регулювання найважливіших суспільних відносин, наявність вищої юридичної сили), вони мають низку специфічних ознак, серед яких – стабільність і динамізм. Саме ці ознаки і забезпечують оптимальну модель збалансованості в системі законодавства. При цьому слід зазначити, що як у природних, так і в соціальних системах не буває нічого ні абсолютно сталого, ні абсолютно динамічного. Та й у юридичній літературі зазначається, що будь-які письмові джерела можуть бути як факторами захисту та стабільності права, так і суттєвих змін. Оптимальна збалансованість у системі забезпечується завдяки законотворчій діяльності, що спрямована на створення, об'єктивацію, зміну, припинення чинності законів, систематизацію законодавчих приписів. Важливою складовою законотворчої діяльності є дії, що спрямовані на створення, конструювання та коригування законів. У законотворчій діяльності дії щодо коригування законів здійснюються в порядку внесення змін і доповнень до них. І, ця діяльність, якщо вона здійснюється цілеспрямовано, повинна забезпечувати баланс між стабільністю та динамізмом, збалансувати систему законодавства. Варто зазначити, що

переобтяжена великою кількістю законів система^[1]_{SEP} законодавства може бути не лише неефективною, а й штучною та недієвою, а інколи й деструктивною. На створення такої системи впливають поспішність^[1]_{SEP} прийняття законів; відсутність належного наукового аналізу соціальних питань, що потребують правового врегулювання; неналежна правотворча техніка та технологія; відсутність професійних навичок законотворення та відповідальності за прийняття неякісних законів та інші. А забезпеченню збалансованості системи законодавства сприяє належне коригування законів, що здійснюється шляхом внесення змін і доповнень до них. Ця діяльність також має здійснюватися виважено, оскільки багато чисельні зміни та доповнення до законів, відхилення від реальних інтересів учасників суспільного життя можуть спричинити викривлення сутності та призначення законодавчого регулювання [3, с. 34].

Звідси слідує, що коригування законів, тобто внесення змін і доповнень до них, має здійснюватися лише за належних умов та в порядку, передбаченому в чинних законах чи регламентарних актах. При цьому, окрім техніко-технологічних вимог до законотворчої діяльності, слід дотримуватися і оптимальної частоти внесення змін і доповнень до законів, яка не є загрозливою для збалансованості системи законодавства. У державах, де створені закони про нормативно-правові акти, деякі питання щодо порядку внесення змін і доповнень фіксуються в них. Проте, видається, що основну загрозу для цілісності та збалансованості системи законодавства, а також для ефективності правового регулювання становлять не так часті внесення змін та доповнень як порушення техніко-технологічних правил здійснення такої діяльності, порушення принципів законотворчості діяльності або внесення змін та доповнень всупереч реальним потребам правового регулювання. Так, у системі законодавства України від 1991 р. створено понад 6300 законів, більшість з яких є нині чинними. З них 3695 законів, якими внесені зміни (та/або доповнення). Очевидним є те, що така інтенсивна законотворча діяльність щодо внесення змін і доповнень до законів призводить до збільшення питомої ваги законів, які часто не узгоджені з метою та загальними принципами правового регулювання, розбалансовує систему законодавства, порушує конструктивну

злагодженість її частин. Деякі положення щодо порядку внесення змін і доповнень, зокрема техніко-технологічні вимоги до законотворчої діяльності в частині коригування законів, як і до законів, якими вносяться зміни та доповнення знайшли відображення в низці вітчизняних регламентарних актів [4, с. 158].

Отже, у вітчизняній правовій науці й на теперішній час не сформована теорія коригування законів, відсутні наукові позиції щодо внесення змін і доповнень до законів. Положення, що зафіксовані в чинних правових актах, визначають деякі техніко-технологічні питання, але в цілому не дають можливості охарактеризувати всі параметри діяльності з коригування законів, не визначають її вплив на зміст закону, можливі відхилення від його мети, та принципів, які закладені в законі, не запобігають іншим законотворчим деформаціям. Це може змінити сутність і призначення закону, призвести до розбалансування системи законодавства в цілому, створити хибне уявлення про можливість урегулювання суспільних відносин. У дійсності, ті чи інші закони можуть виявитися муляжами, що не здатні забезпечити вирішення суспільних проблем, забезпечити інтереси учасників суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н. М. Деякі дискусійні питання визначення категорії «джерело права» в сучасній юридичній науці. *Право України*. 2013. № 5. С. 245–253.
2. Пархоменко Н. М. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини і громадянина. *Право України*. 2014. № 4. С. 116–125.
3. Оніщенко Н. М., Сіренко В. Ф., Пархоменко Н. М., Тарахонич Т. І. Актуальні проблеми забезпечення і охорони прав людини в Україні. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 16–43.
4. Тарахонич Т. І. Юридичний інструментарій теорії правового регулювання. *Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України* : матеріали наук.-теоретич. конф. Київ : Інтерсервіс, 2014. С. 156–161.